

Láttelel az indiai tudományos és műszaki könyvtárakról

Az itt bemutatott helyzetkép 146 indiai tudományos és szakkönyvtárban végzett kérdőíves felmérés nyomán született. Közülük 130 közölt saját állományára vonatkozó adatokat, amelyek összesítve 2 085 140 kötetnyi könyvet és 1 298 427 kötetnyi folyóiratot tesznek ki. Folyóirat-előfizetést 140 könyvtár jelentett, összesen 42 186 kurrens címet.

A könyv- és folyóirat-állomány fele mindössze 10 könyvtár tulajdonában van, a kurrens periodikumoknak több mint a felére összesen 20 könyvtár fizet elő. A könyvtárak állománya főleg könyvekből, folyóiratokból áll. Egyéb dokumentumok (mikroformátumok, videoszalagok stb.) – néhány könyvtár kivételével – alig található benne.

Mint ahogy a dokumentumok ára állandóan emelkedik, és a költségvetés ezzel nem tart lépést, a gyűjtemények fejlesztése felettébb küzdelmes. A könyvtárak – érthetően – mindenképp folyóirat-előfizetéseik megtartására törekszenek, ami többé-kevésbé sikerül is nekik. A feszültségeket jelentősen enyhítené a koordinált állományfejlesztés Indiában még kellő mértékben meg nem honosodott módszere (pl. Calcuttában 4 egymáshoz viszonylag közel lévő tudományos intézmény könyvtára is előfizet a drága Chemical Abstractsre).

Állományszervezés

A 146 könyvtár közül 12 nem nyilvános, 18 félig nyilvános, a többi nyilvános könyvtár. A dokumentumok tényleges hozzáférhetőségét azonban sok esetben megnehezíti a rossz elhelyezés pl. az egyik tudományos intézet könyvtárában, amelynek állománya egyébként jónak mondható, a könyvállványok 4,5 m magasak, egy másikban csak emelősígek segítségével lehet a könyveket a magasabb polcokról levenni, mivel egyes raktárrészekben az állványok elérik a 7 m magasságot is, egy harmadikban a folyóiratok régebbi kötetei a padlón halomba rakva találhatóak. A megfelelő tárolási lehetőségek hiányában egyes könyvtárak a folyóiratok régebbi évfolyamainak mikrofilmzésére törekszenek.

Az állomány nagy része sok helyütt elavult és efemer kiadványból áll, mivel nincsen határozott irányelv sem az állománybavétel kritériumaira, sem az alig vagy nem használt dokumentumok kivonására. Ez jelentősen súlyosbítja a raktári helyhiányt, egyaránt nagy idővesztéseket okoz a könyvtárosoknak és a használóknak, tetemes fenntartási többletkiadással jár, annál is inkább, mivel a vizsgált könyvtárak felében minden évben állomány-ellenőrzést tartanak, a többiben pedig 2–5 évenként. Míg a leltári hiányok pótlására 20 könyvtár komoly erőfeszítéseket tesz, addig a többi bizonyos határokon belül egyszerűen leírja őket. Néhány könyvtárban az a szokás, hogy a két állományrevízió alkalmával nem talált dokumentumokat írják le.

Főleg az olyan könyvtárakban, ahol nem hivatásos könyvtárosok látják el a feladatokat, az osztályozás terén hiányosságok és hibák észlelhetők. A 146 könyvtár közül hétben nincs semmiféle osztályozás, 46 a Dewey-féle osztályozási rendszert alkalmazza, 13 a Ranganathan-féle osztályozást, 74 az ETO, további 6 egyéb osztályozási rendszer használatával mellett kötött ki.

A vizsgálatba bevont két könyvtár egyáltalán nem készít katalógust, 43-ban szakkatalógus, 79-ben szótárkatalógus, 4-ben pedig szak- és szótárkatalógus található. Egy könyvtárban a katalóguskészítés folyamatban van.

Néhány könyvtár erőfeszítéseket tesz központi katalógusok készítésére. Így: a Durgapurban működő Központi Gépészmérnöki Kutatóintézet (*Central Mechanical Engineering Research Institute = CMERI*) összeállította a régióban kiadott konferenciaanyagok központi jegyzékét; az Indiai Mezőgazdasági Kutatóintézet (*Indian Agricultural Research Institute = IARI*) könyvtára (Delhi) megjelentette a mezőgazdasági könyvtárakban található disszertációk központi katalógusát; a hyderabadi Andhara Pradesh Mezőgazdasági Egyetem (*Andhara Pradesh Agricultural University = APAU*) központi könyvtára közzétette a tanszéki könyvtárak állományának központi katalógusát; a Delhiben működő Országos Orvosi Könyvtár (*National Medical Library = NML*) publikálta az Indiában lévő orvosi folyóiratok központi katalógusát; a madrasai Indiai Technológiai Intézet (*Indian Institute of Technology = IIT*) könyvtára vállalta, hogy elkészíti az intézet 4, más városban működő fiókkönyvtárában és a bangalorei Indiai Tudományos Intézet (*Indian Institute of Science = IIS*) könyvtárában felelhető folyóirat-állomány központi katalógusát.

A vizsgált könyvtárak közül 133 szolgáltatott információt a periodikumok érkeztetésével kapcsolatos nyilvántartásokról: 75 kardexet, 48 ún. regiszterrendszert, 10 háromkártyás nyilvántartást vezet. Ez utóbbi sajátos indiai rendszer, amelyet még Ranganathan alakított ki. Ebben a rendszerben mindegyik időszaki kiadvány 3 kartont kap: az egyik a kiadvány cím- és előfizetési adatait tartalmazó, továbbá az egyes számok beérkezését vagy be nem érkezését rögzítő ún. regiszterkártya; a másik a be nem érkezett füzetek reklamálásának szükségességére emlékeztető ún. ellenőrző kártya; a harmadik pedig a kiadvány szakterületi profilját feltüntető ún. indexkártya. Míg a két korábban említett kártyahalmazt betűrendben, addig az utóbb említettet szakrendben tárolják.

Néhány bővebben finanszírozott könyvtár számítógépet alkalmaz nyilvántartásai vezetésére. Így a kalpakami Reaktorkutató Központ (*Reactor Research Centre = RRC*) könyvtára szerzeményezési nyilvántartását, a hyderabadi Nemzetközi Féltrópusi Terménykutató Intézet (*International Crop Research*

Institute for Semi-Arid Tropics = ICRISAT) könyvtára és a bombayi Bhaba Atomkutató Központ (*Bhaba Atomic Research Centre = BARC*) könyvtára időszaki kiadványainak nyilvántartásait számítógépesítette.

Könyvtári szolgáltatások

A vizsgált könyvtárak túlnyomó többségében kevés a referenzkérdés, mivel megválaszolásuk gyakran nem kielégítő, s így a használók nem is élnek e lehetőséggel. Egyes könyvtárosok viszont úgy vélekednek, hogy nincs értelme a szolgáltatások kiterjesztésének, mivel a meglévők iránt sincs elvárható érdeklődés.

A 146 könyvtárból 110 informált az általa naponta kapott referenzkérdések átlagáról. E kérdések összevéve 1935 kérdést tesznek ki. Az összes kérdés több mint egyharmadát tíz, több mint felét pedig 20 könyvtár elégíti ki.

Csak 23 könyvtár vesz részt kutatói teamek munkájában, azok információigényeinek ily módszerű kielégítésében. A könyvtárak többsége a kutatási programok megkezdése előtt nem végez irodalomkutatást, minthogy a kutatók általában nem kérik a könyvtár segítségét és útmutatását. Ebből a kutatások folyamán aztán nehézségek szoktak felmerülni. A vizsgált könyvtárak közül 34 semmiféle irodalomkutatásra nem vállalkozik, 37 pedig nem vállalja ad hoc bibliográfiák összeállítását.

Kölcsönző szolgálatáról, nyilvántartási rendszeréről (Browne-, kétkártyás, regiszteres, Newark-rendszer stb.) 129 tájékoztatott. Az adatokból megállapítható, hogy 4 könyvtár egyáltalán nem kölcsönöz, 14-ben pedig nincsenek határozott szabályok és időtartam-megállapítások a kölcsönzéssel kapcsolatban.

73 könyvtár nem gondoskodik semmiféle gyors-tájékoztatásról (SDI), a többség azonban manuális megoldással törekszik rá. Számos könyvtár újságkivágatokkal is az olvasók rendelkezésére áll az őket érdeklő témákkal kapcsolatban. A tudományos folyóiratok köröztetése eléggé általános.

A könyvtárak közül csak 4-nek van saját fordítási szolgálata, további 45 másutt fordított használói számára.

Az Indiai Mezőgazdasági Kutató Tanács (*Indian Council of Agriculture Research = ICAR*) könyvtára (Delhi) a publikálatlan dokumentumokkal is foglalkozik, akár titkosak, akár nem azok.

A könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások marketizálásának tipikus példája a Központi Elektrokémiai Kutatóintézet (*Central Electrochemical Research Institute = CERIC*) könyvtára (Karaikudi), amely

térítés ellenében látja el információkkal az ipari vállalatokat.

Néhány nagyobb könyvtár folyamatosan gondoskodik bibliográfiai adattárának naprakészen tartásáról. Az IARI Könyvtára (Delhi) pl. 1944 óta mintegy 120 000 tételes bibliográfiai bázist hozott létre, amely a havonta publikált *Bibliography of Indian Agriculture* készítésével kapcsolatban keletkezett, 700–800 hazai és külföldi folyóirat idexelésével és évente kb. 7000–8000 tételes gyarapodással. A szóban forgó adattár kartotékként áll a használók rendelkezésére.

Megfelelő anyagi erőforrások híján 31 könyvtárban nincs másolóberendezés. Néhány könyvtár azonban igen jó reprográfiai üzemmel, sőt ofset nyomdagépekkel is fel van szerelve, és mint ilyen, más intézmények rendeléseinek is eleget tesz térítés ellenében.

A 146 könyvtár közül 96 ad ki nyomtatott vagy sokszorosított könyvtári híradókat, kurrens irodalomjegyzékeket, bibliográfiákat, fordításjegyzékeket, különgyűjteményi katalógusokat, központi katalógusokat, intézményi kiadványjegyzékeket stb.

108 könyvtár tájékoztatott tudományos rangú munkatársainak és szakképzett könyvtárosainak számáról is. Ezekben összesen 41 809 tudományos dolgozó és 370 szakképzett könyvtáros dolgozik, a közöttük lévő arány: 113:1. De egyes intézményeknél a tényleges arány még ennél is sokkal kedvezőtlenebb a könyvtárosok hátrányára. Ilyen körülmények között a kutatók igényeivel való egyéni foglalkozás és a velük közös teamekben való hatékony együttműködés aligha valósítható meg.

A vizsgált könyvtárak közül 24 használ munkájában számítógépet, továbbá 27 pedig előkészületeket tesz az alkalmazására. Néhány online szolgáltatások nyújtásához kezdett hozzá. Ezek között van már az említett ICRISAT könyvtára, a bangalorei Országos Repülési Laboratórium (*National Aeronautical Laboratory = NAL*) könyvtára, az RRC könyvtára stb. A NAL műholdas kapcsolatot tart fenn több mint 70 adatbankkal és az Európai Űrrepülési Ügynökség (*European Space Agency = ESA*) adatbankjaival, amelyek együttesen több mint 35 millió referátumot tartalmaznak. A NAL-on keresztül, a nála nyitott letéti számla terhére vagy eseti készpénzfizetéssel más indiai intézmények is használhatják a szóban forgó adatbankokat.

/MALHAN, I.: *The management of library collections and services in scientific and technical libraries in India. = Collection Management, 10. köt. 1–2. sz. 1988. p. 169–179.*

(Balázs János)